

LEVÁGTÁK HÉLIOSZ MA

Szküllá süvítő
sziklája
(A szerző felvétele)

Odüsszeuszék túléltek a Stromboli vulkán-kitörését, Kharübdisz örvényén is átvergődtek, ám Hélios mezéjére érve ismét rosszat cselekedtek: nagy lakomát csaptak az isten marháiból.

A büntetés most sem maradt el...

7.
rész

A Galli-szigeteket elhagyva már csak a „csupasz”, védtelen part várhatott a hazafelé igyekvő ithakaiakra. Kirkétől útmutatást kapott Odüsszeusz: mihelyt eléri a sziréneket, döntenie kell, hogy melyik utat választja a két lehetséges közül. A Szicíliát megkerülő első út a Stromboli vulkánjával azonosítható Bolygó Sziklák felé visz. Hogy azokat érinthesse, át kell vágnia a Tirrén-tengeren. A másik a biztonságot adó part mentén vezet a félelmetes Szküllához és Kharübdiszhoz. Kirké inkább ez utóbbit, a Messinai-szorost ajánlotta Odüsszeusznak.

A Bolygó Sziklák

Odüsszeusz a part mentén hajózva minden éjjel kiköthetett. Nyomon követhetjük, hogy merre járt, ha végigvizsgáljuk a Tirrén-tenger partjait, 30-40 tengeri mérföldenként alkalmas öblöt keresve (lásd ábránkat – A szerk.). Így a Kirkétől való végleges indulástól számított nyolcadik éjszakát az Eufémia-öböl környékén tölthették, és ott már megpillantották a 925 méter magas (jó látási viszonyok közepette 72 tengeri mérföldről, azaz

133 kilométerről is előtűnő) Strombolit. Másnap – megkerülve a Vatikán-fokot – már csak 40 mérföldre voltak a szigettől, s ekkor jól láthatták a vulkánkitörést. A Bolygó Sziklákat, vagyis a Strombolit Odüsszeusz könnyen felismerhette Kirké leírása nyomán:

„Errefelé meredek sziklák peremére csapódik kékszemű Amphitrité nagy hulláma zubogva; tudt: ezeket Bolygó Szikláknak hívja a boldog isten mind. S a madár sem szállhat el arra nyugodtan, még a galambok sem, ha röpiülnek az ambrosziával Zeuszhoz, mert őket sima szikla ragadja magához folyton, s Zeusz atya küld újat, pótolni a számuk. Onnan még sohasem szabadult meg bárka, ha arra tévedt, ám a hajó fáit s tetemét a hajósnak mind tovahordja a vészeli láng viharával a hullám.”

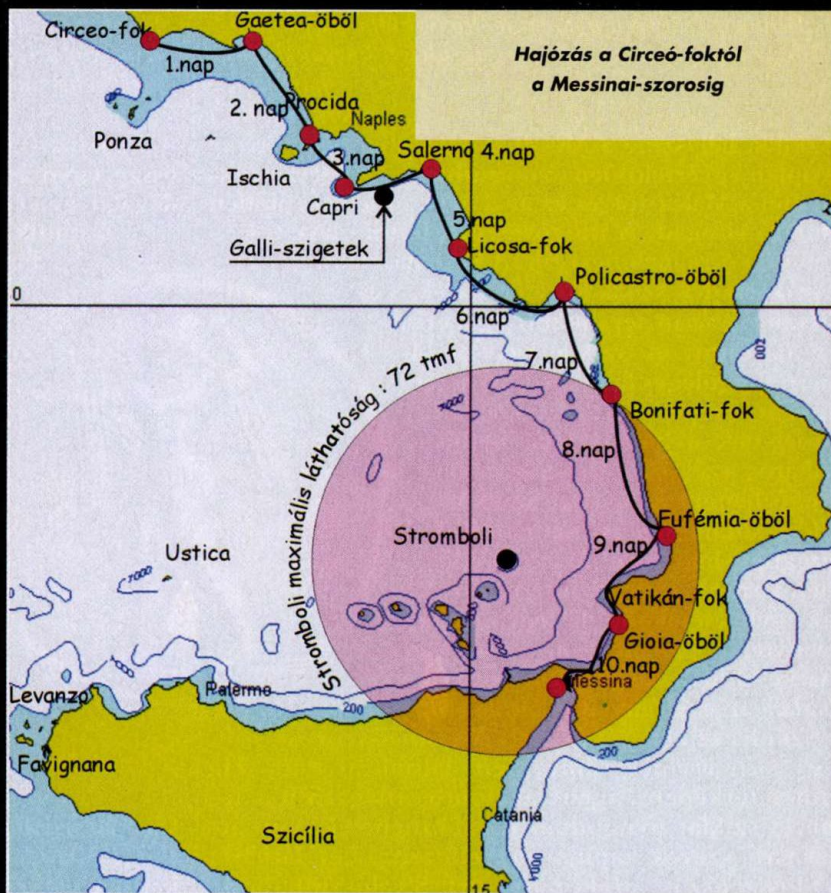
(XII. ének 59–68. sor)

Magáról a vulkánkitörésről valóságos kortörténeti geológiai beszámolót kapunk Homérosztól, Odüsszeusz szájába adva:

„És mintán elhagytuk e földet, láttam azonnal füstöt s nagy hullámot, zúgás ért a fülembé. Megrémültek mind, kiesett a lapát a kezükből...”

(XII. 201–203.)

Az idézetek egyértelműen egy vulkánról szólnak. Az Italian Water Pilot a következőket írja a Stromboliról: „A sziget egy meredek kúp alakú vulkán, amely 925 méter magas és szinte állandóan aktív. A Vezúvval és az Etnával ellentétben a belső nyomását folyamatos kisebb kitörésekkel vezeti le. Ritkák a nagyobb robbanások. Az ókorban a Földközi-tenger egyik »tenge-

ri kapuja» volt, egy eltéveszthetetlen irányjelző a Messinai-szoros felé hajózók számára.” A sorozatunkban legtöbbször idézett ókori földrajztudós, Sztrabón így ír róla: „Strongylé a nevét alakjáról kapta [ez a név azt jelenti: kerek]; ez is tüzes, a láng ereje ugyan gyengébb, fénje azonban erősebb.” (A Stromboli-ról szóló geográfiai cikkünk következő, 41. számunkban olvasható majd *A Földközi-tenger világítótornya* címmel – A szerk.)

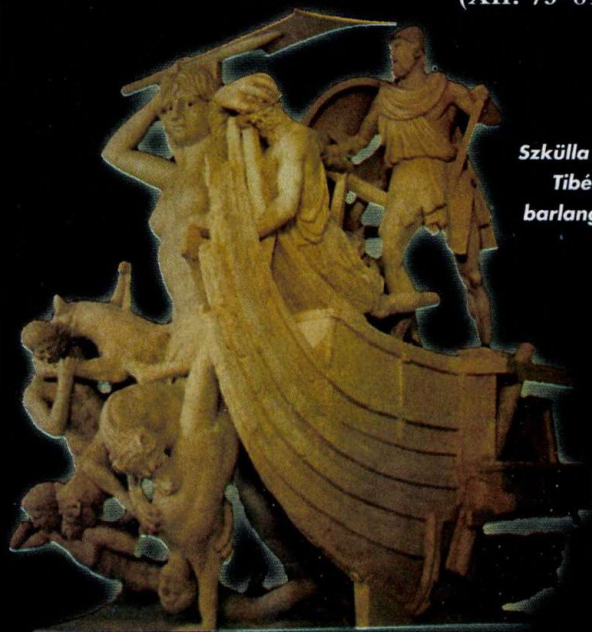
A Stromboli ma is működik (bizonyára sok olvasónk látta az itt készült Rossellini-filmet). Páratlan tájékozódási pontként szolgál a hajósok számára most is, hát még egykor. Én először 52 tengeri mérföld távolságból láttam meg. Éjszaka időről időre izzó vörös fény jelent meg a látóhatár fölött, hirtelen felvillant, majd lassanként gyengült, végül elenyészett. Világítótornynak véltem, s keresve a térképen döbbsentem rá: a Strombolit látom! Amikor odaértünk és felmáztunk rá, magyarázatot kaptam a pulzáló fényjelenségre is: a vulkán 5–20 perces időközökben lávát lövell ki 30–100 méter magasságba.

Az ugatva üvöltő Szküllä

A partok mentén hajózva Odüsszeuszék napokig láthatták a Stromboli természetes tűzijátékát. A Gioia-öbölben töltött éjszaka után, 334 tengeri mérföld (mintegy 620 kilométer) megtétele után a Messinai-szoros bejáratához érkeztek. Az átkeeléshez a következő útmutatót kapták Kirkétől:

„... két nagy szirt van: a tágterű égbe ér föl az egyik csúcsa, körötte a kéksziű felhő terjeng egyre, sosem megy odébb, sose jár ama csúcson fényes tiszta idő, sem a nyár, sem az ősz közeledtén. Rá soha nem hághat, le se szállhat a földi halandó róla, ha húsz keze volna akár, húsz lába is egynek: mert oly síma, mikéntha csiszolták volna, a szikla. És közepén barlang tátong sűrű ködbe takartan, szája nyugat felé nyílik, a mélye leér Ereboszba.”

(XII. 73–81.)

Szküllä szobra
Tibérius
barlangjában

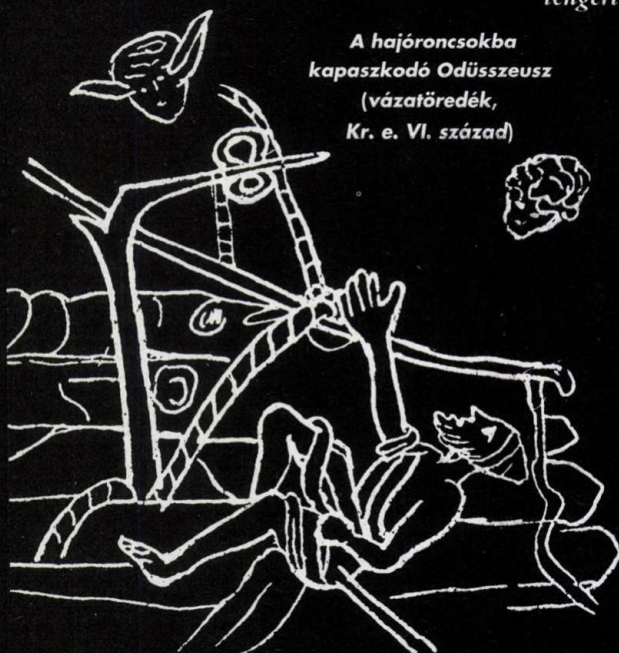
„Benne a szörnyen ugatva üvöltő Szkülla tanyázik.
Eles a hangja, akárcsak a mostszületett kutyakölykök
hangja...”
(XII. 85–86.)

Szkülla helyszíne a Messinai-szorosban lévő örvény alapján egyértelműen azonosítható. Az egész útvo-
nalból a Maléa-fok és ez az a hely, amelyet minden
kutató elfogad. A mögötte lévő festői olasz te-
lepülést Scyllának nevezik. A kis halászfalut
egy meredek szikla köré építették, s az
összhatásában leginkább egy erőd-
re hasonlít. A szikla egy majd-
nem függőleges falú, 80–100 méter
magas, repedezett mészkőtömb,
amelynek a hasadékaiba befújó
viharos szél állítólag félelmetes
búgó hangot kelt. (Ezt az expe-
dició során, sajnos, nem tudtuk
megfigyelni, mivel nyugodt idő-
ben jártunk arra.) Szinte már sok
az egybeesésekből, de tény: a szik-
la nyugati oldalán – úgy ahogy ezt
Kirké Odüsszeusznak elmondta – egy
barlang maradványait találtuk.

Szkülla sziklájától nézve a Messinai-szoros
egy mély öbölnek tűnik, nem látunk át rajta. Ha
nincs térképem, igencsak fontos megerősítés le-
het a szikla: nyugodtan továbbmehetek, egy át-
járható szoros kapuja van előttem. Ezt láthatta
Odüsszeusz is, amikor arra járt. S valószínű, hogy
a Szkülla által „kiragadott társak” egyszerűen ki-
estek a hajóból az örvénylő és hullámzó vizen.

Kharübdisz örvénye

„Látsz ott egy másik, nem olyan nagy szirtet,
Odüsszeusz.
Nem nagy a távolság köztük, nyílad is beröplülné.
Rajta magas fügefát láthatsz, sűrűlombut; alatta
szívja magába a szörnyű Kharübdisz az éjszinű
tengert.

A hajóroncsokba
kapaszkodó Odüsszeusz
(vázatöredék,
Kr. e. VI. század)

Poszeidón,
a tenger és a
földrengések istene

Háromszor kiereszti naponta, de újra beszívja
rémesen; arra, mikor szürcsöl, te nehogyz közeledjél:
mert sohse tudna a Földrázó se kihúzni a bajból.
(XII. 101–107.)

A Messinai-szoros a Tirrén- és a Jón-tengert köti
össze egymással. Mindkét tengerben naponta két
dagályt és két apályt figyelhetünk meg, de bekö-
szöntük időpontja éppen ellentétes. Amikor a
Tirrén-tengeren lévő Capo Pelerónál (Szi-
cília északkeleti pontján) dagály van,
a tőle két tengeri mérföldre délre
található Pta Pezzónál, a Jón-ten-
ger kontinentális partján apály,
és viszont. Szerencsére az apály
és a dagály szintkülönbsége
még újhholdkor és teliholdkor is
legfőljebb 30–40 centiméter le-
het. Mindenesetre a tenger vi-
ze hozzávetőleg hatóránként az
egyik tengerből a másikba „öm-
lik át”. Ahol a legkisebb a csator-
na keresztmetszete, vagyis ahol a
legsűrűbb és a legsebé-
lyebb, ott találjuk a leg-
erősebb áramlatot, egy-
szersmind a legnagyobb
örvénylést. Az a hely a

szicíliai parthoz közel, a szoros északi pontján a Pta
Pezzo és a Ganzerro között van (a hajózási térképe-
ken a neve ma is Charybdis). Ma már más viszonyok-
kal találkozhatunk ott. Az 1783-ban bekövetkezett
földrengés elpusztította Messina városát, s alaposan
átalakította a tengerfenék topográfiáját is. Ekkortól
vált hajózhatóvá a szoros, ám az főleg a kishajók
számára még ma is veszélyes. Sőt! Smyth admirális
1824-ben beszámolt arról, hogy az örvény még egy
74 ágyús sorhajót is megpörgetett, és az csak nagy
nehezen tudott megmenekülni.

Reggeltől estig az örvény közelében sodródva
megfigyeltük, az hogyan keletkezik, fejlődik és
hogyan enyészik el. Több alkalommal is megra-
gadta az Albatrost, majd lassan körbe fordította.
Ott egy másik természeti különlegességet, az ola-
szul „tagli”-nak nevezett jelenséget is megsejlemlé-
hettük. Ez egy lassan sodródó, élesen körülhatá-
rolt területű, 0,5–1 méter magas hullámcsopót.
Szélcsendes időben hirtelen a „semmiből” kelet-
kezett, majd egy-két óra múlva elenyészett. Ezt a
„fodrozódást” is a gyorsan áramló tengervíz
hozta létre, amikor a legnagyobb volt a tengerek
szintkülönbsége.

Thrinakié szigete

„Végre a sziklaktól menekülve, s a szörnyű Kharübdisz
s Szkülla elől, tüstént isten gyönyörű szigetére
értünk...”
(XII. 260–261.)

„jólácsolt bárkánk öblös kikötőbe vezettük,
édesvíz közelébe;”
(XII. 305.)

„... mélyüregű barlangba erősítettük a bárkát,”
(XII. 310.)

Így tehát Odüsszeusz hajója – némi emberveszte-
ség árán – megmenekült a Messinai-szorosból.
Kirkétől „pontosan” tudhatta, hova is jutott:

„Thrinakié szigetére kerülsz most: Éeliosznak
nagy csordája legel földjén és nagyszerű nyája;”

(XII. 127–128.)

S hol lehetett a valóságban Héliosz mezeje?
Devecseri Gábor az Odüsszeia jegyzeteiben a követ-
kezőt írta: „Thrinakié – mesés sziget; később Szicíliával
azonosították.” Sztrabontól a következőket tudjuk
meg: „Sicilia háromszög alakú, azelőtt Trinakriának,
majd később Thrinakisnak nevezték. Alakját három
hegyorom határozza meg; Pelóriás, Kainysszel és a
rhégióni oszloppal szemben a tengerszorost alkotja, ...”,
a másik a mai Capo Polero, a harmadik pedig a
mai Marsalánál lévő Lilybion. De valóban Szicíliá-
ba érkeztek?

A „tüstént” állítást óvatosan kell kezelnünk, mi-
vel Kirkétől elindulva mintha nem működött
volna Odüsszeusz (Homérosz?) időérzéke. Addig
a legtöbb helyszínhez jól meghatározott napokig
hajóztak. Szküllá sziklájától a mai
Messina kikötője 10 tengeri mérföld tá-
volságra van, egyenes irányban hajózva.
Azt ma már nem lehet tudni, hogy ak-
koriban pontosan milyenek voltak az
áramlási viszonyok, egy bizonyosnak
látszik most is: a szoroson csak az észak-
ról jövő áramlatban tudtak áthajózni.
Ez megragadva a hajót, keresztülsodor-
hatta őket az átjárón, az örvények kö-
zepette, majd valahol parthoz érték.
Mindez két-három óra alatt játszódha-
tott le. Ekkorra az átkeléssel járó stressz
már múlóban lehetett, így a partraszál-
lásra alkalmas helyet kerestek.

Végignézzve a kontinentális és a szicí-
liai partokat, csak két helyre illik rá az
„öblös kikötő” kifejezés. Az egyik a
Taormina körüli öblök sora, a másik pedig Mes-
sina város kikötője. Az előbbi 22 tengeri mérföld
távolságra van a szorostól; ez majdnem egy tel-
jes napig tartó utat jelentett volna Odüsszeu-
széknak, így ezt el kell vetnem a nagy távolság
miatt. Messina kikötője ellenben egy jól védett,
ugyanakkor 50-70 méter mélységű természetes
öbölben fekszik. Nagyon kevés védett kikötő vi-
ze dicsekedhet ilyen nagy mélységgel. Az öböl
jellege valószínűsíti, hogy Odüsszeusz idejében
a kikötő már létezett. Ma is több patak és kisebb
folyó (vagyis édesvíz) ömlik bele, ezzel is me-
gerősítve ezt a helyszínt. Barlangot, sajnos, nem
találtunk, de ha azt a földrengések nem pusztí-
tották volna el, akkor minden bizonnyal a város
terjeszkedésének esett volna áldozatul. (Az öböl
ma egy nagy összefüggő kikötő, lebetonozott
rakpartokkal.)

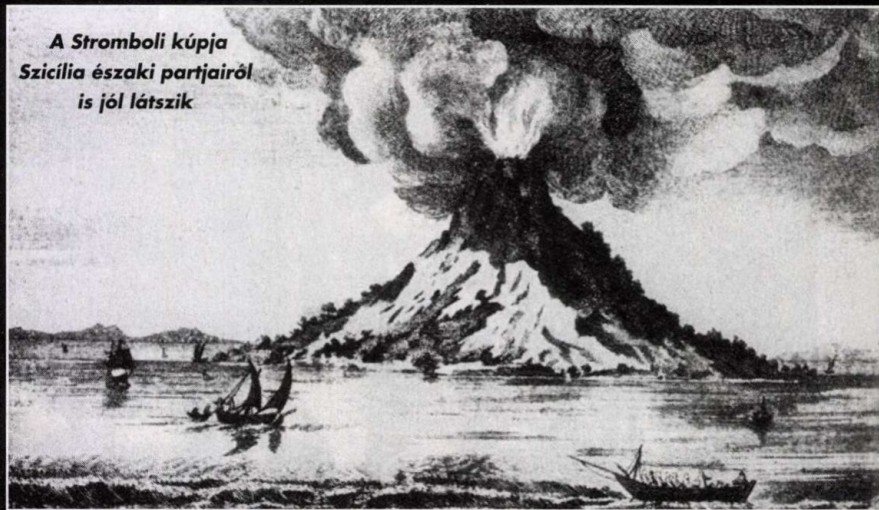
Ott Odüsszeuszék egy hónapig várták a kedve-
ző időjárást, miközben – a jóslat figyelmezteté-
se ellenére – levágták Héliosz marháit. Amikor
útnak indultak, Zeusz bosszúja, persze, nem
maradt el.

A hajótörés

„Árbocot állítván, fölrontuk a hőszinü vásznat.
Csakhogy amint a szigettől újból messzekerültünk,
s föld már nem látszott körülünk, csak az ég meg
a tenger,

Zeusz felhőt küldött ki hajónk fölibé, hogy az égbolt
fönt kékesfeketébe borult, s a vizekre homály hullt.
Száguldott a hajó, de bizony nem hosszan: azonnal
jött a zajos Zephiürosz, kavarogva goromba viharral,
és a nagy árboc két kötelét szele szétszakította;
dült is hátra az árboc azonnal, a fölszerelés mind
hullt a hajó fenekébe. Az árboc a tatra zuhanva
fejbeütötte a kormányost: szétszúzta a csontját [...].
Zeusz iszonyút dörgött s villámot ütött a hajóba:
megrendült a hajó, amikor Zeusz mennyköve érte,
megtelt kénfüsttel, kizuhantak a társak a vízbe.
Barna hajónk körül úszkáltak, mint tengeri varjak
habtarajon; hazatértüket így elorozta az isten.
Én a hajón jártam fel-alá, de letépte a hullám
oldaldeszkáit s úgy űzte a csonka gerincet,
és a gerincre sodorta az árbocot. Ime lecsüngött

A Stromboli kúpja
Szicília északi partjairól
is jól látszik

róla a tatkötelék, az ökörbőr jó fonadéka;
összekötöttem a csonka gerincet, az árbocot ezzel,
s arra leültem; a szörnyű szelek kényükre sodortak. [...]
Így sodródtam egész éjjel, s azután korareggel
Szküllé szirtjét értem el újra s a szörnyű Kharüibdiszt.
Ez meg a sós tengervízet épp szűröszölte magába;
én meg, amint a magas fügefáig emelt föl a hullám,
rácsimaspuskodtam s denevérként csüngtem a törzsén.
Szívósan csüngtem, s vártam, hogy köpje ki újra
árbocomat s a gerendát: jöttek elő, örömmömré;
jó későn: a piacról hogy hazamegy vacsorázni
az, ki a civakodók közt döntött sok peres ügyben,
ekkor csillantak ki az örvényből a gerendák.
Én meg elengedtem kezem és lábam, lezuhantam,
éppen a szálfák mellett hulltam a víz közepébe,
rájukszálltam hát, s a kezemmel előre eveztem.
Hosszú kilenc napon át hanyódtam, végre az éjjel
Ögügié szigetére vetettek az istenek: ott élt
félelmes, zengő isten, szépfürtü Kalüpszó...”

(XII. 402–449.)

VASS TIBOR

(Következik: Kalüpszótól Ithakáig)